

کاشان 5

عاشورا در قاب حقیقت

پرونده‌ای برای فیلم‌های حاضر
در بخش تصویر عاشورا

مرجان فاطمی

fatemi.marjan@gmail.com

بر خلاف سینمای داستانی که شاید هر چند سال یکبار بتوانیم شاهد ساخت فیلمی با موضوع عاشورا باشیم در سینمای مستند، عاشورا، یکی از مهم‌ترین سوژه‌های ساخت فیلم است. آیین‌های عاشورایی از تکایا، حسینیه‌ها، مداحی، عزاداری امام حسین (ع) و نمادها و نشانه‌های به کار رفته در آنها همگی موضوعات جذابی برای ساخت فیلم مستند به حساب می‌آیند. به همین دلیل هم هست که میان مستندهای تولید شده در هر سال، حتماً چند مستندساز پیدا می‌شوند که یکی از ابعاد این حرکت عظیم را دستمایه اثرشان قرار دهند. امسال از میان مجموع آثاری که به دفتر جشنواره ارسال شده، پنج فیلم امکان این را پیدا کرده‌اند که در بخش «تصویر عاشورا» رقابت کنند. سه فیلم «بلاکشان»، «حاشیه‌ای کوتاه بر یک متن بلند» و روی «نشان» روی آیین و مناسک ایام سوگواری امام حسین (ع) متمرکز شده و ابعاد مختلف آنها را بررسی کرده‌اند اما دو فیلم دیگر یعنی «آرزوی همه» و «مدافعان نبل و الزهرا» تا حدی از این دایره خارج شده‌اند. «آرزوی همه»، مستند پرتره از یک نقاش تابلوهای عاشورایی است و «مدافعان نبل و الزهرا» هم مشکلات شیعیان دو شهر محاصره شده نبل و الزهرا در سوریه را به تصویر می‌کشد. در این پرونده، علاوه بر مرور مستندهای عاشورایی بخش «تصویر عاشورا» و گفت‌وگو با عوامل آنها، با مونا زندگی حقیقی، تهیه‌کننده مجموعه «آیین‌های هم‌نوایی» هم درباره ۱۰ فیلم مستندی که اخیراً با موضوع آیین‌ها و مداحی توسط موسسه رسانه‌های تصویری به بازار آمده گفت‌وگویی انجام داده‌ایم.

مداحی و آیین‌های عاشورایی

روایت مونا زندی حقیقی، تهیه کننده مجموعه مستند «آیین هم‌آوایی» از چگونگی تولید این ۱۰ فیلم به بهانه نمایش «بلاکشان» در جشنواره سینما حقیقت

فیلم «بلاکشان» به کارگردانی شهر روز توکل، در واقع یکی از فیلم‌های مجموعه مستندهای «آیین هم‌آوایی» است. مونا زندی این مجموعه مستند را با تمرکز روی آیین‌ها و مداحی‌های عاشورایی تهیه کرده. علاوه بر شهر روز توکل و مونا زندی، یونس مقدم، مجید برزگر، محسن استادعلی، فرهاد ورهرام، مازیار مشتاق گوهری، مهدی یاقری، بابک بهداد و حسن نقاشی، دیگر کارگردان‌هایی هستند که آیین‌ها و مداحی‌های شهرهای مختلف را در فیلمی گرد آورده‌اند. به بهانه راه پیدا کردن مستند «بلاکشان» به بخش مسابقه سینمای ایران، با مونا زندی راجع به این مجموعه گپ زده‌ایم.

این ۱۰ فیلم قرار بود درباره آیین‌های عاشورایی باشد یا صرفاً روی بحث مداحی تمرکز داشتید؟

اسم پروژه «آیین هم‌آوایی» است. آیین به معنایی رسم و رسوم‌ها و هم‌آوایی هم به معنای مداحی. در برخی استان‌ها بحث آیین گسترده‌تر است و مداحی فرم معمول‌تر و ساده‌تری دارد و در برخی دیگر به بحث مداحی پرنسب‌تر پرداخته می‌شود. چیزی که شما در این ۱۰ مجموعه کامل می‌بینید مجموعه‌ای از عزاداری‌های مختلف در استان‌های ایران است.

چرا به صورت مجزا روی آیین‌ها و مداحی تمرکز نکردید؟
از ابتدا قرارمان این بود که در این پروژه، روی مداحی و آیین‌ها تمرکز کنیم. در واقع تمرکز ما روی مداحی از آن جهت است که

در بستر آیین‌ها اتفاق می‌افتد.

شما در این ۱۰ فیلم روی ۱۰ شهر بزرگ ایران دست گذاشتید در صورتی که برای صحبت راجع به آیین‌ها، شاید شهرهای کوچک و حتی روستاها، جذابیت‌های بیشتری دارند.

این مجموعه از ابتدا در ۳۰ قسمت طراحی شده بود. در فاز اول سراغ ۱۰ استان رفتیم و شهرهای بزرگ هر کدام را بررسی کردیم و در بخش‌های بعدی که امیدوارم در سال‌های آینده به بازار بیاید این مقوله را در شهرهای کوچک و روستاها بررسی مورد مطالعه قرار دادیم.

۲۰ فیلم باقیمانده الان در حال تولید هستند؟

نه به دلیل اینکه موسسه رسانه‌های تصویری تغییر رویکرد داده فعلاً امکان تولید ندارد. حالا باید ببینیم که این امکان در مرکز دیگری به وجود می‌آید یا باید منتظر رویکرد جدید خود موسسه رسانه‌های تصویری باشیم.

انتخاب کارگردان‌ها به چه صورتی بود؟ بر چه اساسی تصمیم گرفتید که این ۱۰ پروژه را بین این کارگردان‌ها تقسیم کنید؟

مشاور اجرایی کار آقای فرهاد ورهرام بود. طی چند جلسه‌ای که باهم گذاشتیم به این نتیجه رسیدیم که این کارگردان‌ها بهترین گزینه‌ها برای ساخت چنین مستندهایی هستند. مدت‌های طولانی تحقیق کردیم و بر اساس اینکه کارگردان‌ها هر کدام متعلق به چه استانی هستند یا درباره چه مناطقی آگاهی دارند، به آنها پیشنهاد ساخت دادیم.

فصل مشترکی در ساختار این ۱۰ مستند وجود دارد؟ یعنی قبل از شروع تولید، الگوی خاصی به کارگردان‌ها داده‌اید که طبق آن حرکت کنند یا در اینکه چه شیوه‌ای را در ساخت مستندشان بی‌بگیرند آزاد بودند؟

هر کارگردانی به شکل مستقل، فیلم خودش را ساخته. در واقع ما هیچ الگو یا تعریفی به کارگردان‌ها ندادیم فقط خواستیم فیلم خودشان را تولید کنند. اصلاً جذابیتش هم همین است که هر کسی دیدگاه خودش را مطرح کند. ساختار و رویکرد و نگاه فیلم تهران مثلاً با خوزستان کاملاً متفاوت است. حتی درباره زمان فیلم هم دست آنها را باز گذاشتیم. فقط تاکید کردیم که تمرکز ما روی آیین‌ها و مداحی‌های عاشورایی است و مثلاً نباید به مباحثی مثل تعزیه و... ورود پیدا کنند.

شما ۱۰ فیلم با موضوع آیین‌ها و مداحی‌ها تولید کرده‌اید اما چرا فقط «بلاکشان» به جشنواره سینما حقیقت راه پیدا کرده؟

به خاطر زمان بندی‌هایی که برای نمایش آثار در جشنواره در نظر گرفته شده این امکان وجود ندارند که این مجموعه را به صورت مستقل به نمایش بگذارند. فقط امکان داشتند که یک فیلم را انتخاب کنند. من دلم می‌خواست با توجه به اینکه در ماه محرم و صفر قرار داریم سینما حقیقت مستندها را به نمایش درمی‌آورد. حالانکه اینکه انتظار داشته باشم هر ده فیلم وارد بخش مسابقه شود اما اگر صرفاً نمایش داده می‌شد اتفاق خوبی بود. البته من فقط هفت فیلم به جشنواره فرستادم که فقط یکی نمایش داده شد.

یک پیاده روی عاشقانه

روایتی از پیاده روی میلیونی به کربلا در روز اربعین

نام فیلم:

حاشیه‌های کوتاه بر یک متن بلند

کارگردان: وحید چاووش

به روایت کارگردان: فیلم

در چهار اپیزود علاقه انسان‌های

مختلف با ملیت‌ها، عقاید و

زبان‌های مختلف به سیدالشهدا

رانشان می‌دهد. افرادی که به

عشق امام حسین (ع) کارشان را

تعطیل می‌کنند و پای پیاده به سمت کربلا می‌روند. اولین اپیزود این

فیلم درباره یک فیزیکدان مسیحی است که با این کاروان به زیارت

امام حسین (ع) می‌رود. اپیزود دوم عشق و علاقه حسینی از زاویه نگاه

صابئین (پیروان حضرت یحیی (ع)) به تصویر کشیده می‌شود. در

اپیزود سوم هم روی حال و هوای گروه‌هایی از ملیت‌های مختلف

چینی، اروپایی، آفریقایی، اندونزیایی و... در سفر به کربلا تمرکز

شده؛ افرادی که سختی این سفر را به جان خریدند و پای

پیاده به سمت حرم راهی شده‌اند. در اپیزود چهارم این فیلم

هم به طور کلی روی اتفاقات و مشکلات این سفر دست

گذاشته شده است.

مشقات شیعیان

روایت طاهرا و تن از مشکلات شیعیان در شهرهای نبل و الزهرا

نام فیلم:

مدافعان نبل و الزهرا

کارگردان: طاهرا و تن

به روایت کارگردان: قبل

از اینکه تصمیم به ساخت این

مستند بگیریم چند باری به

سوریه سفر کرده و شرایط و

اوضاع سخت آن را دیده بودم.

ماجرای آنچه در رسانه‌ها

می‌شنیدیم تفاوت‌های جدی داشت. شیعیان در این کشور

در اقلیت هستند و در دو شهر نبل و الزهرا اطراف حرم حضرت

زینب(س) متمرکزند. در این فیلم ۲۶ دقیقه‌ای موفق شدیم

تیم فیلمساز را برای ساخت مدافعان نبل و الزهرا به داخل شهر

ببریم، از حلقه محاصره عبور کنیم و از نزدیک شاهد مشکلات

و گرفتاری‌های روزمره ناشی از محاصره باشیم. شهری که

چشم‌امیدساکتانش به معبود مردانی است که از شهر خارج

شده‌اند تا طی گذراندن آموزش‌های اولیه نظامی به دفاع از شهر

و ساکنان آن بپردازند. این فیلم ترکیبی از نریشن، مصاحبه و

تصاویر مستنداست.

Ashura's Image

تصویری از مقاومت امام حسین (ع)

مراحل مختلف شکل‌گیری یک نقاشی عاشورایی به روایت علی قدیریان

«آرزوی همه» مستند پرتره نقاشی به نام عبدالحمید قدیریان است. در این مستند مراحل مختلف نقاشی صحنه آخرین مقاومت امام حسین (ع) در کربلا توسط حمید قدیریان نمایش داده می‌شود. این نقاشی سه ماه طول کشیده و در تمام این مدت، دوربین با نقاش همراه شده تا زمانی که کار به پایان برسد. علی قدیریان در گفت‌وگو با نشریه روزانه درباره مراحل ساخت این مستند توضیح می‌دهد.

نقاشی به نام عبدالحمید قدیریان که بیشتر نقاشی‌هایش درباره مباحث دینی و مذهبی است. تابلوی نقاشی که این مستند روی آن تمرکز دارد، اثری درباره عاشورا و امام حسین (ع) است؛ منظره‌ای که امام حسین (ع) را در آخرین لحظه مقاومت به تصویر می‌کشد. همزمان با شروع کار روی تابلو، فیلم هم شروع می‌شود تا پایان تابلو تمام شود با نقاش پیش می‌رویم.

۲۳ دقیقه بدون دخل و تصرف

مستندی که من کار کردم در آن دخل و تصرفی نیست. دوربین سعی دارد هیچ دخالتی در کار نقاش نداشته باشد و آن را جایی گذاشتیم تا نقاش حس راحتی داشته باشد. این نقاشی سه ماه طول کشید تا کامل شد. برای همین هم زمان فیلم خیلی طولانی شد و مجبور شدم کل پلان‌های کار را جمع کنم تا به ۲۳ دقیقه برسیم. با همه این اوصاف، چون کار درباره امام حسین (ع) بود دوستان زیادی به خاطر نام ایشان کمک کردند.

تمرکز روی سبک زندگی هنرمند

یکی از مهم‌ترین دلایل ساخت این فیلم نگاهی به سبک زندگی ایرانی-اسلامی است. زمان زیادی است که به دنبال ارائه یک سبک زندگی از یک هنرمند ایرانی هستیم. هنرمندان غربی از دوران مدرن و پست مدرن در حال رواج بی‌پندوباری هستند و در واقع هنر را از قالب انسانیت خارج کرده و شعار دین، جدا از همه چیز است را به نمایش در آورده‌اند. برای همین قصد داشتیم در این فیلم، روی سبک زندگی هنرمند مسلمان ایرانی تمرکز کنیم.

پرتوهای درباره پدر

از عاشورای سال ۹۲ کار را شروع کردم و تا عاشورای امسال به پایان رساندم. «آرزوی همه» مستند پرتوهای درباره پدرم است؛

علم نمادی ایرانی است نه اسلامی

فرزاد جعفری درباره حال و هوای فیلم عاشورایی نشان توضیح می‌دهد

از زمان‌های قدیم رایج بوده در مراسم عزاداری امام حسین (ع) یا چند علم در دسته‌های عزاداری حرکت کنند. این فیلم به بررسی هنری، تاریخی و نمادین علامت با توجه به هنرهای تجسمی به کار رفته در آن پرداخته. در طول فیلم تأثیر متقابل پیشینه تاریخی، فرهنگی و هنری جامعه دین بر یکدیگر را هم خواهیم دید. فرزاد جعفری، کارگردان مستند «نشان» درباره ابعاد مختلف آن توضیح می‌دهد.

علم آشنا شدم. بدون اینکه پولی از من بگیرد اجازه داد از علم‌هایش فیلم بگیرم. کاخ گلستان هم با من خیلی همکاری کرد. دکتر آیت‌اللهی که من در فیلم هم مصاحبه‌ای با او انجام دادم، دید بازتری درباره تاریخچه علم در اختیارم گذاشت و باعث شد به ریشه‌های تاریخی این نماد پی ببرم و متوجه شوم علم بیشتر از اینکه نمادی اسلامی باشد نمادی ایرانی است.

حذف ۲۴ دقیقه از فیلم

سال گذشته فیلم «نشان» را در جشنواره هنرهای تجسمی فجر و تصویر سال به نمایش در آوردم. فیلم در آن زمان ۵۲ دقیقه بود. بعد از آن یک بار دیگر تدوین مجدد انجام شد به ۲۸ دقیقه رسید. فیلم مصاحبه محور است و از تاریخچه شروع می‌شود و سپس به ساخت علم می‌رسد و بعد از آن درباره رسم و رسوم علمداری و علم‌کشی صحبت به میان می‌آید. در انتهای فیلم نیز به موارد نمادین و تاریخی آن پرداخته می‌شود.

موضوع جالب علم و علم‌گردانی

دنیال این بودم فیلمی درباره دسته‌های عزاداری امام حسین (ع) بسازم. زمان شروع کار نمی‌دانستم از کدام بخش این دسته‌های می‌توانم استفاده کنم. دنیال یک سوژه خاص می‌گشتم تا اینکه یکی از دوستان به شهر شوشتر دعوتم کرد و گفت در آنجا مراسم خاص تری در زمان عزاداری امام حسین (ع) برگزار می‌شود. همان‌جا بود که علم و علم‌گردانی توجه من را به خودش جلب کرد و تصمیم گرفتم درباره همین نمادها فیلم بسازم. بعد از اینکه درباره آن مطالعه و تحقیق کردم متوجه شدم موضوع بکری است.

نمادی ایرانی و مذهبی

یکی از مهم‌ترین شانس‌هایم این بود که در مسیر ساخت فیلم با یک مجموعه‌دار

CINEMA VERITE Iran International Documentary Film Festival

”

این فیلم به بررسی هنری، تاریخی و نمادین علمداری و علم‌کشی صحبت به میان می‌آید. در انتهای فیلم نیز به موارد نمادین و تاریخی آن پرداخته می‌شود.

The Day of Ashura in the Frame

Aida Tadayon
aida.tadayon@gmail.com

Despite fictional film in which we can see movies on the subject of Ashura once in a while, Ashura is one of the most important subjects to be portrayed as films in documentary cinema. Ashura rituals take advantage of such powerful, impressive elements, including Hussainia, mourning and eulogy for Imam Husayn (peace be upon him). That's why we can see some documentaries made about this great movement yearly. There are five films selected to be displayed in the 'Ashura's Image' section of the 5th edition of Cinema Verite International Documentary film festival. Three films, such as 'Balakeshan', 'The Marginal Short of a Long Text' and 'The Sign' are focused on rituals and ceremonies of mourning days for Imam Husayn and its different aspects have been studied. While 'Anybody's Dream' and 'Defenders of Nubl and Zahra' explore the other aspects of this religious ritual.

A Passionate Walk

'The Marginal Short of a Long Text' by Vahid Chavosh tells the story of people –from different nations, with different beliefs and languages – who love Imam Husayn in the form of four episodes; the ones who shut down their works in order to walk towards Karbala on foot. The first episode is about a Christian physicist who goes on pilgrimage for Imam Husayn. The 4th episode shows the events and difficulties of such a journey.

Ashura's Rituals in 10 Big Cities

'Balakeshan' directed by Shahrouz Tavakol and produced by Mona Zandi is actually a film of a documentary series named 'Unison's Ritual'. Zandi produced the series by concentrating on rituals and eulogies of the Day of Ashura. Yunes Moqaddam, Majid Barzegar, Mohsen Ostad-Ali, Farhad Varahram, etc. are among the directors who have portrayed this religious ritual in different cities of Iran.

An Iranian Sign, Not an Islamic One

'The Sign' by Farzad Jafari is a documentary concentrated on the Ashura's mood and atmosphere. Since long time ago, it's been a rite for mourners' groups to move with a few signs during mourning for Imam Husayn. This film explores artistic, historical and symbolic aspects of the sign with regard to visual arts applied in that. Jafari mentions that 24 minutes of his film was removed.

Image of a Historical Resistance

'Anybody's Dream' directed by Abdolhamid Ghadirian portrays different stages of making a picture of Ashura. This painting shows the last resistance of Imam Husayn (peace be upon him) in Karbala. It took three months to draw this picture, while it was being filmed by the camera until it got finished. The director explains that this documentary was made focusing on the artist's lifestyle.